

SPANIENS HISTORIA

Källa: Utrikespolitiska institutet

Äldre historia

De äldsta boplatserna i det som i dag är Spanien härrör från äldre stenåldern. I flera grottor har man funnit målningar som antas vara gjorda mellan 16 000 och 10 000 år f Kr. Grottan Altamira på nordkusten är mest känd. Jordbruk började bedrivas i området runt 4 000 f Kr.

Iberierna är det första kända folket i Spanien. Under seklernas gång har iberierna blandats med andra folkslag. Kelter invandrade från norr på 900- och 700-talen f Kr. Fenicier och greker anlade kolonier på östkusten. Därefter kom kartager från Nordafrika och slutligen erövrade romarna landet 133 f Kr.

Spanien spelade en viktig roll i det romerska imperiet, som upplöstes på 400-talet e Kr av framträngande germanska stammar. Vandaler, sveber och västgoter invaderade Iberiska halvön. Vandalerna fortsatte till Nordafrika, medan västgoterna kämpade i över hundra år innan de besegrade sveberna år 585 och fick kontroll över halvön.

Under 600-talet behärskade västgotiska monarker Iberiska halvön. Deras rike var förhållandevis enat och majoriteten av undersåtarna var kristna. Riket krossades av morenerna (araber och berber), som 711 invaderade från Nordafrika och inom två år kontrollerade hela halvön. Det moriska väldet blev en kulturell storhetstid. Otaliga

minnesmärken vittnar om detta, framför allt borgområdet Alhambra i Granada.

Redan några år efter det att morerna erövrat området inleddes den kristna återerövringen, la reconquista, från bergen i nordost. Men först på 1400-talet lyckades de sinsemellan oeniga kristna småstaterna enas i kampen mot morerna. 1479 förenades Kastilien, en feodal jordbrukarstat, och Aragonien, en hantverks- och handelsmakt, i en union genom giftermålet mellan Ferdinand av Aragonien och Isabella av Kastilien. Under detta katolska kungapar föll det moriska väldets sista rest, kungariket Granada, 1492.

Den spanske kungen bedrev genom inkquisitionen en jakt på kättare av alla slag. Morerna tvingades lämna landet. Även judar som inte omvände sig till kristendomen utvisades. Uppskattningsvis 150 000 judar flydde från Spanien.

Samtidigt ”upptäckte” Columbus Amerika i spanska kronans namn. Erövringarna där lade grunden till Spaniens ställning som stormakt. 1494 delade påven upp den ”nya världen” mellan Spanien och Portugal. Större delen av Latinamerika tillföll Spanien.

Under kung Ferdinands ättlingar utvecklades Spanien till en stormakt, som omfattade Nederländerna, stora delar av Italien samt kolonier i Latinamerika och Filippinerna. Men Filip II:s (1556–1598) fanatiska katolicism och protestantismens framgångar i Nordeuropa resulterade i Nederländska frihetskriget. Spaniens försök att med den ”oövervinnerliga armadan” krossa England, som blivit en konkurrent på haven, slutade med spanskt nederlag 1588. Kriegen ledde till statsbankrutt.

I det spanska tronföljdskriget (1701–1714) gjorde både Frankrike och Österrike anspråk på den spanska tronen. Genom freden i Utrecht 1713 förlorade Spanien alla europeiska lydländer och måste

även avträda Gibraltar till Storbritannien, som deltagit i kriget. 1714 erkände stormakterna Filip V som spansk regent. Filip och sonen Karl III såg britterna som det främsta hotet, och tillsammans med Frankrike utkämpade Spanien flera förlustbringande krig mot dem på 1700-talet.

Under franska revolutionen 1789 drogs Spanien in i krig mot Frankrike, men efter flera spanska nederlag slöt länderna fred 1795 och ingick en ny allians. 1805 besegrades den fransk-spanska flottan av Storbritannien vid Trafalgar. Den franske kejsaren Napoleon tvingade 1808 den spanske kungen att abdikera och ersatte honom med sin bror Josef Bonaparte. Detta ledde till ett befrielsekrig i Spanien. Med hjälp av brittiska soldater fördrevs fransmännen och den spanske kungen Ferdinand VII återinsattes på tronen 1814. Samtidigt försämrades Spaniens redan usla ekonomi då kolonierna i Amerika frigjorde sig 1810–1824.

Ferdinand VII:s reaktionära regim utsattes 1820 för ett officersuppror och fram till 1936 följde 44 revolutioner och militärkupper. Någon parlamentarisk demokrati slog aldrig rot och den ekonomiska nedgången fortsatte. De sista resterna av det forna spanska imperiet – Kuba, Filippinerna och Puerto Rico – förlorades 1898 i krig mot Förenta staterna.

Spanien försökte kompensera förlusterna genom att kolonisera delar av Marocko och drogs in i ett långvarigt krig mot berbiska stammar. Spanjorerna segrade till slut 1925.

Kriget i Marocko förvärrade de inrikespolitiska motsättningar som uppstått i början av seklet. Anarkisterna hade vuxit sig starka. För att förhindra ett anarkistiskt maktövertagande tog general Miguel Primo de Rivera, med kung Alfonso XIII:s stöd, makten i en militärkupp 1923 och införde diktatur. När depressionen drabbade Spanien

1929 vände sig folket mot regimen. Primo de Rivera tvingades avgå 1930. Samma år bildade republikaner och socialister en allians, som i kommunalvalen 1931 fick majoritet i alla större städer. Alfonso XIII avgick och republik utropades.

Trots massarbetslöshet och ekonomisk stagnation försökte den republikanska regeringen genomföra sociala reformer. Bland annat Katalonien gavs självstyre. Men åren i början av 1930-talet präglades av social oro, strejker, våldsamma partimotsättningar, antikyrkliga aktiviteter och ständiga regeringskriser.

Efter valet 1936 övertogs makten av en folkfrontsregering, som bestod av republikaner på vänsterkanten, syndikalister, socialister och kommunister. Koalitionen kunde dock inte upprätthålla den allmänna ordningen. Falangistpartiet, grundat efter fascistiskt mönster, fick ökat stöd. Mordet på monarkisten Calvo Sotelo i juli 1936 utlöste en länge planerad militärkupp. Den halvlyckade kuppen – många militärer var fortfarande regeringstroga – blev startpunkten för det spanska inbördeskriget.

Regeringen, som delade ut vapen till en arbetarmilis, hade övertaget i början. Men ledningen var splittrad och snart upphörde rättsstaten att fungera. Nationalistsidan, ledd av general Francisco Franco, hade bättre sammanhållning. Hösten 1936 utsågs Franco till statschef med diktatorisk makt och kallades *el caudillo* (ledaren). Han understöddes både ekonomiskt och militärt av Nazityskland och det fascistiska Italien, medan regeringssidan fick hjälp från Sovjetunionen. På regeringens sida kämpade även ”internationella brigaden”, cirka 40 000 utländska frivilliga, bland dem omkring 500 svenskar.

Den 1 april 1939 upphörde kriget efter en fullständig seger för Franco-sidan. Hundratusentals människor hade då dödats. Efter

kriget avrättades ca 200 000 människor som stött motståndarsidan (före detta regeringen).

Efter andra världskriget, där Spanien inte deltog, krävde segrarmakterna en demokratisering av landet, som dock förblev en centralstyrd diktatur. Spanien var isolerat internationellt och blev först 1955 medlem i FN.

Franco stödde sig på militären och Nationella rörelsen (Movimiento Nacional) som utvecklats ur Falangistpartiet. Den katolska lekmannaorden Opus Dei fick från 1960-talet ett allt större inflytande. Katolska kyrkan stödde först regimen men började efterhand propagera för social rättvisa. Oppositionen mot Franco var dock svag. Trots hårt förtryck accepterades regimen passivt av stora delar av folket. Besvikelsen var stor över att republiken misslyckats med att skapa demokrati under 1930-talet. Det ekonomiska uppsvinget i början av 1960-talet gjorde att spanjorernas levnadsstandard förbättrades. Några förutsättningar för väpnat motstånd fanns inte, då ingen ville återuppleva inbördeskrigets fasor.

Det enda undantaget fanns i Baskien, där studenter 1959 bildade separatist- och motståndsrörelsen ETA (se Baskien). 1973 mördade ETA premiärminister Luis Carrero Blanco, utsedd av Franco till att föra diktaturen vidare. Under Francos sista år mjukades diktaturen upp, men en grupp unga ETA-män, som hade mördat poliser, avrättades trots inhemska och internationella protester.

År 1975 avled Fransisco Franco. Diktatorn hade räknat med att monarkin skulle återinföras och prins Juan Carlos, sonson till kung Alfonso XIII, fostrades till hans efterträdare. Men när Juan Carlos blev kung överraskade han omvärlden genom att styra Spanien mot västeuropeisk demokrati. Adolfo Suárez utsågs till premiärminister 1976 och politiska partier tilläts åter verka fritt.

Modern historia

Efter general Fransisco Francos död 1975 styrdes Spanien in på vägen mot demokrati. Politiska partier tilläts åter verka 1976 och året därpå blev valdeltagandet högt när spanjorerna för första gången på 40 år fick lov att rösta. Demokratiska centerunionen (UCD), lett av Adolfo Suárez, vann i parlamentsvalet mot huvudmotståndaren Socialistpartiet (PSOE). 1978 antogs en ny författning, som bland annat delade upp landet i autonoma regioner.

Militären försökte 1981 ta makten i en kupp. En grupp officerare bröt sig in i parlamentet och tog ledamöter som gisslan. Kungen lyckades dock övertyga kuppmaakarna att ge upp.

År 1982 blev Spanien medlem i försvarsalliansen NATO, trots motstånd från socialisterna. Samma år segrade PSOE i parlamentsvalet med 48 procent av rösterna. Socialistregeringen inledde en rad sociala reformer och landets regioner fick relativt långtgående självstyre. Mest omfattande blev självstyret i Baskien. Trots detta trappade den baskiska separatiströrelsen ETA upp sin våldsamma verksamhet (se vidare Baskien).

År 1986 gick Spanien med i EG (numera EU). PSOE accepterade samtidigt NATO-medlemskapet som även antogs i en folkomröstning. Socialisterna vann valet 1986 och 1989, men med minskat stöd. Med EG-inträdet öppnades Spaniens ekonomi och landet upplevde en snabb tillväxt, som dock avstannade efter några år. 1992 gick Spanien in i en djup lågkonjunktur. I valet året därpå tappade socialisterna ytterligare väljare och tvingades bilda en minoritetsregering med stöd från katalanska och baskiska nationalister.

Samtidigt avslöjades en rad politiska skandaler med ledande socialister inblandade. Allvarligast var att de legat bakom de så kal-

lade antiterrorpatrullerna (GAL), som mellan 1983 och 1987 hade dödat nära 30 misstänkta ETA-medlemmar. Premiärminister Felipe González frikändes, men 1998 dömdes den förre inrikesministern samt partiets säkerhetschef till tio års fängelse för sina roller i "det smutsiga kriget" mot ETA. Chefen för civilgardet fick 28 års fängelse för bland annat korruption.

Hösten 1995 drog det katalanska partiet Samling och enhet (CiU) tillbaka sitt stöd för regeringen, vilket ledde till nyval i mars 1996. Det konservativa Folkpartiet (PP) segrade med knapp marginal. Partiledaren José María Aznar bildade en minoritetsregering med stöd av CiU, Baskiska nationalistpartiet (PNV) och Kanarisk koalition (CC).

ETA såg Folkpartiet som arvtagare till Francodiktaturen och inledde en offensiv mot partiets lokalpolitiker i Baskien (se Baskien).

För att kvalificera Spanien för inträde i EUs monetära union EMU 1999 skar regeringen i slutet av 1990-talet ned de offentliga utgifterna. Ekonomin förbättrades och den höga arbetslösheten sjönk. I valet 2000 fick PP egen majoritet i kongressen.

Efter terrorattackerna mot USA den 11 september 2001 stämplades ETA som en terrororganisation av EU. 2002 antog det spanska parlamentet en lag som förbjuder partier som stöder terrorism. Året därpå förbjöds Batasuna, ETAs politiska gren, av Högsta domstolen.

I november 2002 inträffade Spaniens värsta miljökatastrof någonsin. Minst 25 000 ton olja läckte ut i Atlanten när den Liberiaregistrerade oljetankern Prestige sjönk utanför Galicien. Fisket vid den galiciska kusten, landets främsta fisk- och skaldjursområde, drabbades hårt. Regeringen fick kritik för att den beslutat att Prestige skulle bogseras ut på öppet vatten trots att besättningen hade anmält att olja läckte ut.

Alla opinionsundersökningar tydde på att PP skulle vinna parlamentsvalet den 11 mars 2004. Tre dagar före valet inträffade den allvarligaste terroristattacken någonsin i ett EU-land. Tio kraftiga bomber sprängdes under en kvart på olika pendeltåg och tågstationer i Madrid, de flesta vid Atochastationen. 191 människor dödades och nära 2 000 skadades i morgonrusningen. Regeringen anklagade ETA för attentatet trots att polisen tidigt fann bevis för att bombdådet utförts av en radikal islamistisk grupp. Efter attentatet avbröts valkampanjen och stora demonstrationer mot terrorism hölls. Dagen före valet demonstrerade tusentals människor mot regeringen som kritiserades för sitt stöd till det USA-ledda Irakkriget och för att inte ha lämnat ut all information om terrordådet.

Efter åtta år i opposition vann Socialistpartiet en oväntad valseger. PSOE-ledaren José Luis Zapatero blev ny premiärminister. Aznars sätt att hantera krisen kring terrordådet anses ha avgjort valet. PSOE fick 43 procent av rösterna, mot 38 procent för PP. PSOE bildade en minoritetsregering med stöd från en rad regionala partier.

I juli samma år medgav Aznar att han redan före valet visste att polisen hade avfärdat ETA-spåret. Men eftersom Aznar hade vunnit gott anseende för sin hårda hållning gentemot ETA kunde PP ha gynnats i valet om ETA legat bakom dådet. Ett attentat av islamister sågs däremot som en hämndaktion utlöst av Aznars stöd till USA och Irakkriget.

Efter regeringsskiftet kallade premiärminister Zapatero hem den spanska styrkan från Irak (se Utrikespolitik och försvar). Inrikespolitiskt förde den nya regeringen en modern socialliberal politik. Den rev upp ett beslut taget av den förra regeringen om att göra religionsundervisning obligatorisk i skolan. I kombination med förslag om att legalisera abort och samkönade äktenskap fick det

katolska kyrkan att ställa sig i täten för oppositionen mot Zapatero. 2005 röstade parlamentet för samkönade äktenskap samt för skilsmässa utan de förbehåll som tidigare funnits. Den kontroversiella abortfrågan lät man dock bero. Samma år gav regeringen arbets- och uppehållstillstånd till drygt en halv miljon illegala immigranter som arbetade svart i Spanien.

Zapatero hade inför valet 2004 lovat att överväga "rimliga" författningsändringar till fördel för de autonoma regionerna, men han motsatte sig den så kallade Ibarrexteplanen om ökad självständighet för Baskien. Det baskiska parlamentet antog planen i december 2004, men det spanska parlamentet sade nej i februari 2005. I juni 2008 beslutade det baskiska parlamentet att i oktober samma år hålla en folkomröstning om utökad autonomi för Baskien (se vidare Baskien).

Jakten på gärningsmännen bakom bombdådet i Madrid pågick länge och en rad misstänkta greps. I juni 2004 grep italiensk polis en marockan som enligt spansk polis hade planerat attentatet ihop med en tunisier. Tunisiern hade i april samma år sprängt sig själv i luften tillsammans med sex andra misstänkta terrorister när polisen skulle storma deras lägenhet i Madrid. En italiensk domstol dömde i november 2006 marockanen till tio års fängelse.

I april 2006 åtalades ytterligare 29 personer, de flesta marockaner och spanjorer, för bland annat mord och medlemskap i en terroristgrupp. När rättegången avslutades i oktober 2007 dömdes tre personer till vardera 40 000 års fängelse - i praktiken 40 år - för 191 mord. Ytterligare 18 personer fick fängelse i upp till 23 år för bland annat förfälskning, konspiration och medhjälp till terrorism. I övriga fall räckte inte bevisen för fällande dom. Bland dem fanns den i Italien dömda marockanen.

Flera av domarna överklagades och i juli 2008 friade Högsta domstolen fyra av de dömda. Domstolen konstaterade att den friade marockanen inte kunde straffas i Spanien eftersom han dömts för samma brott i italiensk domstol. Domstolen dömde en annan friad man till fängelse.

I april 2005 påbörjades den hittills största rättegången i Europa mot misstänkta islamistiska terrorister och i september föll domarna mot 18 av de åtalade. Huvudpersonen, en spansk medborgare född i Syrien, dömdes till 27 års fängelse för att ha deltagit i förberedelserna av terrordåden i USA den 11 september 2001 och för att ha varit ledare för terrornätverket al-Qaidas verksamhet i Spanien.

Inte i något annat europeiskt land har så många tillslag gjorts mot islamistiska terrorister som i Spanien. Från sommaren 2005 till januari 2006 greps totalt 44 personer misstänkta för att sända ”rekryter” till terrorgrupper i Irak.

Viktiga årtal

133 f Kr	Spanien erövrar av romarna
507-711	Västgotiska riket i Spanien
711	Morererna invaderar Spanien
1492	Morer och judar drivs ut ur Spanien
1713	Freden i Utrecht, Gibraltar blir brittiskt
1898	Spanien förlorar Kuba, Filippinerna och Puerto Rico till USA
1936-1939	Spanska inbördeskriget
1975	Franco dör och Juan Carlos utropas till kung
1978	Demokratisk författning
1982	Spanien går med i Nato, Felipe González bildar regering

- 1986 Spanien blir medlem av EG (numera EU)
- 1996 Aznar bildar borgerlig minoritetsregering
- 2004 Terrordåd i Madrid, Zapatero bildar socialistisk regering